

Kérem, mi ott Csurgón a környékbeli parasztok meg a szétvert és még mindig ütött falusi középosztály: papok, tanítók, kiskereskedők, kisiparosok, vasutasok, hivatalnokok gyerekei voltunk. Háborús gyerekek, hadiárvák. Közhely, hogy félelemben, megaláztatásban, nélkülözésben s ugyanakkor reménykedésben telt el a gyerekkorunk. Kilenc-tíz évesek voltunk, amikor vége lett a háborúnak, tizenkét-tizenhárom évesek, amikor apánk hazajött a hadifogságból. Ha hazajött. Ez már a híres-nevezetes demokrácia, a koalíció időszaka. Bevallom, nemigen emlékszem ezekre az évekre. A háborúra, annak is a végére, sokkal jobban.

Arra például, hogy bejöttek az oroszok, de előtte egy órával a ratáikról¹ ledobált gyújtóbombákkal fölgyújtották a falu összes zsúpos pajtáját, istállóját. Hogy miközben az utcai kerítésnél fehér zsebkendővel integtünk nekik, az istállóból kivezették és elvitték a két lovunkat. Arra, hogy mennyi vacakot meg vacaknak hitt patront, lőszert, törött tusú puskát, gránátot, mi egyebet szedtünk össze az utcán, a kertekben vagy a „Bugyásban”, amikor 1945 nyarán a bolgárok elhagyták a táborukat. Arra, hogy kis híján a kezemben robbant föl valami. Szerencsém, hogy Lajos, a barátom idejében ordított rám, és elhajítottam, és hasra vágódtunk, és csak akkor robbant, amikor földet ért. Hogy B. Ernőnek az egyik szemét vitte ki, H. Jancsinak az ujjait vágta le a gránát játék közben. Meg arra, hogy ugyanazon a kora nyáron egy hónapos iskolába járásért kaptam meg a harmadik osztályos bizonyítványomat, s azt is csak azért, mert a katolikus tanító már hazajött a háborúból, és a második osztálytól kezdve a falu összes gyerekeit, az evangélikusokat is, összeszedte-odavette a kis katolikus iskolába, hogy ne vesszen el egy évünk. Itt látom a szemem előtt, hogyan törölgeti édesanyám a lőszerszámot, amit a németek ott hagytak, az oroszok elől meg elásott. Itt a két kisborjút, amit aztán valahogy venni tudtunk, s addig pátyolgattunk,

¹ Rata: a Polikarpov I-16 szovjet vadászrepülőgép elnevezése az ellenoldalon. A kifejezést, ami magyarul patkányt jelent, a spanyol francóista hadsereg használta a szovjet gép elnevezésére. A Szovjetunióban ezt a gépet 1933-ban rendszeresítették, és 1943-ban végleg kivonták a szolgálatból. A falubeliek feltehetően az Il-2 csatarepülőgépet vagy Jak-7, Jak-9, La-7 vadászgépet vélhették Ratának. (Köszönet Ungváry Krisztiánnak az információért.)

etetgettünk, amíg jármot nem tehattunk a nyakukba. Elkészült közben az új kocsi is ahelyett, amit a németek vittek el.

Kérem, amikor én 1950 őszén csurgói kollégista lettem, ott voltak még azok a végzős diákok, akik a Nékosz emlőin nevelkedtek, közöttük azok is, akik igazán hitték, hogy „holnapra megforgatjuk az egész világot”. Kötelezően és nagyon keményen ők tanítottak bennünket a hazai és a nemzetközi „munkásmozgalmi dalokra”. Ők vezényelték az éneket és az egyszerre lépést akkor is, amikor reggelenként tömött sorokban a kollégiumból a gimnáziumba meneteltünk, vagy – igazgatói parancsra – este tizenegykor végigmasíroztunk a csurgói főutcán, s ötvenméterenként meg-megállva Jugoszlávia felé fordultunk, s azt ordítottuk, hogy „Vesszen Tito!”. Tito akkor „láncos kutya” volt, a határ nyolc kilométerre, s 1952-ben gyors ütemben megkezdték a déli határ mentén a legkorszerűbb lövészárórendszer, a föld alatti fedezékek, lőszerraktárak, vasbeton géppuskaállások és tankcsapdák építését. Állítólag órákon múlt csak, hogy nem tört ki a harmadik világháború.

Kérem, én nem akartam megdönteni a rendszert. Fogalmam sem volt, hogyan kell elkezdni az ilyesmit. Én csak torkig voltam már a hazugságokkal, az igazságtalanságokkal, az elkeseredéssel, csak nem volt mit enni, csak nem lehetett már élni. Én csak éppen leérettségiztem, és szerettem volna továbbtanulni. Nem azért, mert mindenki futott a föld elől, menekült a faluból, hanem mert már tíz évvel azelőtt eldöntötték a szüleim, hogy taníttatnak. Mert a kilenc-tíz hold föld már két gyereknek is kevés lett volna, mert aztán megszületett a kisebbik öcsém is, mert jól tanultam, és a tanító meg a pap is rábeszélte őket.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-könyvtár szakára jelentkeztem. Azért oda, mert valamelyik tanárom felvilágosított, hogy a versírásból nem lehet megélni, s ha már úgyis dolgoznom kell, a könyvtárban legalább könyvek, folyóiratok közelében leszek. Csak olvasok meg írok majd, ábrándoztam.

A felvételi bizottság egyik fiatal tagja kijött utánam a folyosóra azzal, hogy a választott szakon kevés a hely, nem kérem-e át magamat magyar-történelemre, ahol többet vesznek fel, nagyobbak az esélyeim. Nem, nem, én könyvtáros akarok lenni. Azt nem mondta, én meg nem tudtam, hogy csak bejutni kell, utána akár szakot is változtathatok. De talán azt is hiába mondta volna. Magabiztos voltam, és tájékozatlan, buta és kiszolgáltatott. A ballagáskor édesanyám megkérdezte az igazgatómat: „Aztán fölveszik-e a fiamat az egyetemre?” „Hát kit vennének fel, ha a Bertókot nem?” – válaszolta. Július 22-én jött meg az értesítés:

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KAR

Kedves Elvtárs!

Értesítem, hogy az egyetemi felvételi vizsgán megfelelt, de a választott karra férőhely hiányában felvenni nem tudom. Jelentkezésre csak az alábbi karon van még lehetőség:
Eger Pedagógiai Főiskola, magyar
Szeged vagy Debrecen Bölcsészkar, magyar orosz
Bpesti Jog vagy Agrár egyetem
Mosonmagyaróvár vagy Keszthely, mezőgazd Akadémia

Amennyiben a felsorolt karok valamelyikére jelentkezni kíván, a mellékelt 4/h sz. lapot pontosan kitöltve express levélként hozzám küldje meg. Egyben közölje a mellékelt 4/c. sz. űrlapon az újonnan választott kar tanulmányi osztályával jelentkezését.

A jelentkezés végső határideje július 20.

Budapest, 1954. július 19.

Bóka László s. k.
dékán

Az egri főiskolára mentem el az újabb felvételire. Lógó orral már, de reménykedve még. Aztán megjött a levél onnan is, hogy megfeleltem, de férőhely hiányában felvenni nem tudnak. Csak ekkor döbbsentem rá, hogy a kitűnő bizonyítvány, meg a jeles érettségi, meg a „középparaszti” származás, meg a költői ambíció önmagában nem elég ahhoz, hogy továbbtanulhassak. Hol vé tettem el?

Talán már tanácsot is adott valaki (papék? tanítóék?), nem tudom, de akkor írtam meg életemben az első protekciót kérő levelet, Pécsre, a *Dunántúl* szerkesztőségébe. A Pécsi Írócsoport nevében Galsai Pongrác azonnal megkereste a Pécsi Pedagógiai Főiskolát, ahol megígérték, hogy augusztus 30-ára behívnak pótfelvételizni a „magyar–oroszlakcsoporra”. De már augusztus 25-én megérkezett tőlük a levél, hogy pótfelvételit mégsem tarthatnak, „vizsgára ne jöjjön be”. Akkor az Oktatási Minisztériumba föllebeztem, de nekik már könnyű dolguk volt: „Elkezdődött közben a tanév.” S még augusztus 25-én megírtam az *Átok* című versemet, s el is küldtem a barátaimnak, akikkel leveleztem. A vádirat szerint kettőnek. Két volt osztálytársamnak.

A verset a végtelen keserűség és az indulat feszíti, alig emelkedik a föld fölé. Talán éppen ezért ijedtek meg tőle, akik már mindentől rettegték.

ÁTOK

Egy egyetem és két
főiskola elutasított

Kívért kutyaként lődörgök az utcán.
Felém köszönnek, de én nem tudom.
Tiprom a földet és bámulom maflán,
s rám bök a való: már ezt is unom.

Unom az esti motoszkáló csendet,
unom a poros utak illatát,
unom a vigaszt, hogy kevés a felvett,²
mert elém huppan mindig: nincs tovább.

És ezt makogja mindenütt a kecske,
ezt csipogja a veréb fenn a fán,
és ezt busongja messze minden este
még a harang is imádság hián.

Hogy *nincs tovább*, elöttem szakadékok,
betonfal... semmi... farkasfogó csapda.
Köröttem roncsok: vágyak, tervek, célok...
Átkozd meg Isten, aki így akarta.

² A sor változata: „unom, utálom ezt piszkos rendet”.

Aki lefogta tovább lépő lábam,
aki betönni igyekszik a szám,
aki kínosan röhög majd utánam,
ha elkerülöm, s le hagyom talán.

Mért kell letörten maradnom, ha mennék,
ha van erő bennem, vágy és akarat,
s nézni, ki kínlódott a nehezen innét,
amint erőlködik, s végül lemarad.

Ki akarta mindezt? – Bomba szórja széjjel.
Akták közt sorvadjon patkány életével.
Kígyó másszon sötét³ feje alá éjjel.
Köpjön rá mindenki, ha mellette lép el.
Sose haladhasson egy úton a néppel.
Verje meg az Isten örök verésével.

Mert sereg vagyunk: tízek, százak, ezrek,
akiket becsaptak, mint szél a kaput,
akiket köd, bánat, elszántság öveznek,
s nem tudjuk, hogy éltünk útja merre fut.
Kinek köszönhetjük? Meg fogjuk köszönni,
ha nehéz is addig törött lábbal menni.
Meg fogjuk köszönni, de úgy megköszönni,
hogy köszönés után nem marad ott semmi.

Vése, 1954. augusztus 25.

³ A szó változata: „kopasz”.